

Suzana Ignjatović

Institut društvenih nauka, Beograd

suzanaig@eunet.rs

**„Eshatološka“ rasprava
o budućnosti antropologije.*
Koncept krize antropologije u
zborniku *The End of Anthropology*¹**

Apstrakt: Rad prezentuje aktuelno shvatanje koncepta „antropologije u krizi“. Pozicije autora zbornika *The End of Anthropology* čine polaznu osnovu za raspravu. U radu se najpre polemíše sa prezentovanim izvorima krize u antropologiji (interdisciplinarnost, profesionalizacija itd.) a zatim se ukazuje na neke aspekte kriznog stanja antropologije koji nisu prepoznati u radovima autora navedenog zbornika (odnos prema relativizmu, primenjenoj antropologiji, angažovanoj antropologiji).

Ključne reči: kriza antropologije, interdisciplinarnost, profesionalizacija, relativizam

Uvod

Rasprava o budućnosti discipline kroz diskurs krize predstavlja pretežno fenomen društvenih nauka. U ekonomiji i sociologiji postoji rasprava o krizi (Comaroff 2011). Sociologija je „nauka u krizi“ poslednjih nekoliko decenija. Na primer, knjiga I. L. Horowitza *The Decomposition of Sociology* iz 1994. bavi se ovim pitanjem, a dvadesetak godina ranije, Raymond Budon je objavio knjigu *La crise de la sociologie* (1971). Efekti nedavne ekonomske krize podstakli su raspravu o krizi ekonomske nauke (Fiedor 2013).

U antropologiji takođe postoji rasprava o „krizi u antropologiji“, čak se govori u dijagnostičkim kategorijama „dobrog/lošeg zdravlja“ (Marcus 2008). Duh „milenijumske krize“ i „milenarizma“ pominje se i u savremenoj antropologiji tokom devedesetih (Bošković 2005). U različitim periodima, fokus krize postaju paradigmatiski zaokreti, metodologija ili institucionalni aranžman nauke.

* Rad je nastao kao deo projekta „Društvene transformacije u procesu evropskih integracija – multidisciplinarni pristup“ (III 47010), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

¹ Holger Jebens, Karl-Heinz Kohl. 2011. *The End of Anthropology*. Canyon Pyon: Sean Kingston Publishing.

Zbornik *The End of Anthropology* predstavlja dobar primer kontinuiteta diskursa krize u antropologiji. Autori zbornika navode da je pitanje kraja antropologije praktično usađeno u njene fundamente i da je tema krize prisutna u svakoj fazi antropologije, od Malinowskog, preko Levi-Strosa, „interpretativnog zao-kreta“ šezdesetih do debate *Writing Culture* (Jebens 2001, 16). Aktuelni zbornik pokazuje da danas postoje dve pozicije u odnosu na krizu. Prema jednom mišljenju, kriza se ozbiljno shvata, kao i opasnost da antropologija nestane. S druge strane, neki autori veruju da kriza nije dominantno pitanje u celoj antropologiji. Tako Comaroff kaže da raspravu o krizi mnogi antropolozi tretiraju kao „šum u pozadini“, baš kao što to čine sociolozi (Comaroff 2011, 89). Obe pozicije se mogu naći u zborniku koji su pisali Karl-Heinz Kohl, Holger Jebens, Adam Kuper, Patricia Spyer, John Comaroff, Vincent Crapanzano, Signe Howell, Andre Gingrich, Ulf Hannerz, Maurice Godelier i Mark Münzel.² Kao što se vidi, knjiga objedinjuje različite teorijske perspektive, od marksiste Godeliera do postmoderniste Crapanzana.³

Uzroci krize: od predmeta proučavanja do „pisanja kulture“

Autori zbornika podsećaju na staru raspravu o krizi koja se uglavnom usmeravala na problem nestanka predmeta istraživanja antropologije. Malinowski je govorio o ukidanju predmeta antropologije: „Etnologija se nalazi u tužno smešnoj, da ne kažem tragičnoj poziciji, da u momentu kada se utemeljuje, gradi odgovarajuće instrumente za rad na svojim zadacima, njen predmet istraživanja nestaje ogromnom brzinom“ (Malinowski, prema Jebens 2011, 16). Levi-Stros je iskazao strah da će antropologija biti „nauka bez predmeta proučavanja“ (Jebens 2011, 16). Zatim je Peter Worsley prognozirao 1966. godine da će antropologija izgubiti smisao postojanja s nestankom kolonija, jer će se male zajednice utopiti u novonastale nacije (Jebens 2011; Hannerz 2011; Kohl 2011). Međutim, autori ističu da se nijedno „proročanstvo“ nije ostvarilo i da predmet antropolo-

² Zbornik je nastao kao rezultat skupa s istoimenom temom održanog 2008. godine na institutu Frobenius Frankfurtskog univerziteta. Uprkos velikom broju autora različitih teorijskih orijentacija i stilova, zbornik predstavlja dobro organizovanu celinu. Autori često referišu na tekstove drugih autora, što olakšava razumevanje različitih pozicija. Prednost zbornika je insajderska perspektiva autora koji su imali važno mesto u institucionalnoj hijerarhiji antropološke discipline. npr. Signe Howell je bila evaluator-ka antropoloških projekata za britanski ESRC.

³ Neki autori zauzimaju visoke pozicije u akademskoj antropologiji danas: Comaroff na Univerzitetu u Čikagu, Gingrich na Univerzitetu u Beču, Kohl u Frankfurtu. Kuper i Godelier su autoriteti starije generacije. Zahvaljujem se Aleksandru Boškoviću na informacijama o pomenutim autorima.

gije nije nestao: tradicionalna društva se nisu „raspala kao kula od karata“, već su pokazala veliki stepen prilagođavanja (Jebens 2011; Kohl 2011, 3). Iako se navodi da je nestanak predmeta prevaziđeni problem, tema krize antropologije još uvek je aktuelna. Pitanje je gde se nalaze izvori krize danas.

Kohl vidi nasleđe debate *Writing Culture* kao značajan razlog za krizu, kao i S. Howell koja kaže da strah od „reifikacije Drugog“ odvrća antropologe od istraživanja „egzotičnih društava“ (Kohl 2011; Howell 2011). „Nasleđe postmodernizma“ je donelo kritičko preispitivanje rada antropologa, ali je ujedno diskvalifikovalo terenski rad, previše naglašavajući poziciju moći antropologa (Howell 2011). Zanimljivo je da je jedan od autora čuvenog zbornika *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*, Crapanzano, takođe učestvovao u pisanju *The End of Anthropology*. U skladu sa svojom teorijskom pozicijom, Crapanzano ističe pozitivne efekte dekonstrukcije i važnost reflektivnosti u savremenoj antropologiji (Crapanzano 2011).

Ipak, autori ne idu dalje od resantimana upućenog nasleđu pozicije „pisanje kulture“. Postavlja se pitanje da li je zaista ovaj pravac usadio zрно propadanja antropologije ili on predstavlja refleksiju jedne implicitne dominantne paradigme koja je već postojala u antropologiji. Comaroff je donekle na tragu ove paradigme, rekavši da antropolozi „ne dele istu epistemu (*episteme*)“ ali da postoji „...neka vrsta relativizma i sirovog realizma, koja odbacuje svaku opštu teoriju i metod zasnovan na političkoj ekonomiji, istoriji, filozofiji (...) bilo koji oblik znanja koji ugrožava našu distinktivnost“ (Comaroff 2011, 89).

Može se reći da je postmodernizam doneo „odbranu deskriptivne nauke od zahteva da se uzdigne na interpretativni nivo“ (Kovačević 2010, 6). „Diskvalifikacija etnografskog“ i kriza reprezentacije treba da budu posmatrani u tom okviru. Postavlja se pitanje zašto problem relativizma nije temeljnije istražen kao aspekt krize izvan rasprave *Writing Culture*. Kada se govori o principu relativizma kao dominantnom metodološkom polazištu, često se u antropologiji ne razdvajaju kulturni/etički i epistemološki (Budon bi rekao „kognitivni“) relativizam (Boudon 2008). Antropologija je zapala u krizu upravo zbog prihvatanja ovog drugog tipa relativizma kao epistemološkog principa, što se može pratiti još od tzv. „nove sociologije nauke“ (pre svega, Latur) (Boudon 2005).

Nostalgija za holizmom

Drugi važan epistemološki princip u antropologiji, *holizam*, ne prepoznaje se kao izvor krize, već se posmatra iz nostalgične perspektive. Howell ističe da holizam gubi poziciju usled rastuće profesionalizacije i specijalizacije antropologije: „Pitam se u kom stepenu su današnji studenti vođeni avanturističkim duhom i da li su posvećeni holističkoj ambiciji i rigoroznom etnografskom

terenskom radu koji ona zahteva. Ako ne, onda se bojim za budućnost“ (Howell 2011, 152). Ovde treba imati na umu da antropološki holizam donekle odstupa od klasičnog epistemološkog smisla pojma koji se može označiti i kao „metodološki kolektivizam“ (Eriksen 2001). Dakle, holizam u antropologiji predstavlja princip da „pojava ima značenje, funkciju i smisao samo u širem kontekstu, polju relacija ili ‘svetu’“ (Bubandt, Otto 2010, prema Ignjatović 2012).

Autori ne istražuju alternative metodološkom holizmu u obliku individualističkih paradigmi. U odnosu na druge akademske discipline, antropologija se nalazi na strani kao dominantno holistički orijentisana, dok je ekonomija prvenstveno zasnovana na metodološkom individualizmu. Eriksen naglašava da je antropologija sledila Dirkema i Marksa, a ne Vebera, slično sociologiji (Eriksen 2001). Rasprava o metodološkom individualizmu u antropologiji još uvek ima svoju ontološku stranu, što je moderna ekonomija prevazišla sa Šumpeterovim preokretom i usmeravanjem na individualnog aktera kao sredstvo za objašnjenje stvarnosti. Kao što kaže Bell, još uvek se epistemološko pitanje svodi na ontološko i razmatra se da li se „grupne osobine mogu svesti na pojedince i njihove interakcije“ (Hawkes 1995; Bell 1995). Međutim, epistemološka pozicija, koja polazi od individualnog socijalnog aktera, nije nepoznata u antropologiji. Radovi Güntera Schleea ili Jürga Helblinga pokazuju mogućnosti primene metodološkog individualizma u antropologiji kroz model racionalnog izbora.⁴

Interdisciplinarnost

U zborniku se mogu naći dve pozicije o interdisciplinarnosti u antropologiji. Comaroff je uveren da u budućnosti koncepti neće pripadati strogo antropološkoj disciplini, dok S. Howell vidi interdisciplinarnost discipline kao problem (Comaroff 2011). S. Howell smešta trend interdisciplinarnosti u širi kontekst promena. Ona smatra da su nekada istraživanja bila zasnovana na indukciji, holističkoj perspektivi, posmatranju s učestvovanjem, dugotrajnom terenskom radu na „egzotičnim destinacijama“, a danas fondovi odlaze za istraživanja koja kraće traju, imaju jasne ciljeve, sprovode se u zemlji istraživača i imaju multidisciplinarni karakter (Howell 2011). U ovoj interpretaciji krize dominira pitanje očuvanja identiteta antropologije i strah od permeabilnosti „disciplinarne opne“ koja razdvaja antropologiju od drugih oblasti. Zazire se od toga da neki

⁴ Schlee, Günther. 2008. *How enemies are made: towards a theory of ethnic and religious conflicts*. New York and Oxford: Berghahn.

Helbling, Jürg. 1999. „The Dynamics of War and Alliance Among the Yanomami“. In Elwert, Georg, Dieter Neubert and Stephen Feuchtwang (eds.) *Dynamics of violence: processes of escalation and de-escalation of violent group conflicts*. Berlin: Duncker & Humblot.

fundamenti antropologije mogu biti otuđeni ili da njen identitet mogu ugroziti neki elementi inkorporirani iz drugih disciplina i pristupa.

Da li je antropologija zaista previše interdisciplinarno usmerena i da li je to ugrožava? Klifordova teza je da antropologija, inače oduvek vrlo usmerena na druge nauke, sada postala preplavljena interdisciplinarnošću i da osim terenskog rada ništa specifično nije zadržala u odnosu na druga polja, pošto su „primitivci“ nestali (Clifford 2003, 16). Slično tvrdi Marcus kada kaže da je antropologija zahvaćena interdisciplinarnim pravcima, pri čemu misli na feminističke, medijske, postkolonijalne studije itd. (Marcus 2008). Međutim, u ovom slučaju je reč o jednoj posebnoj vrsti interdisciplinarnosti koja bi se čak mogla nazvati „transdisciplinarnost koja je zasnovana na postmodernističkoj paradigmatškoj orijentaciji“.

Kada je reč interdisciplinarnosti, pozicija antropologije je oduvek bila posebna. Za razliku od sociologije, antropologija je u svojoj istoriji imala fleksibilan odnos prema drugim naukama. U istoriji antropologije postojale su veze sa drugim naukama, posebno sa sociologijom, što nije predstavljalo smetnju za definisanje antropološke perspektive. Sociološka teorija je praktično inkorporirana u antropologiju, pa autori poput Dirkema ili Burdijea predstavljaju klasike u antropologiji. Osim toga, antropologija je postigla veliki ugled u interdisciplinarnim aranžmanima. Posebno je značajna veza antropologije s kognitivnim naukama. Šor veruje da je antropologija imala važnu ulogu u istraživanju kognicije (Shore 1996, 8). Čak se neki radovi smatraju uspešnim zato što imaju interdisciplinarni karakter. Recimo, Bošković smatra da je Klifordov rad o Mauriceu Leenhardt, koji povezuje dve oblasti (istorija i antropologija) bio visokog kvaliteta upravo zbog interdisciplinarnosti (Bošković 2014b). Okrenutost drugim oblastima, posebno u slučaju zajedničkog predmeta proučavanja, može biti znak da je antropološka perspektiva prepoznata kao kompatibilna s drugim disciplinama.

Metodologija

Strah od drugih disciplina kao izvor krize u antropologiji posebno je naglašen u domenu metodologije gde se manifestuje kriza disciplinarnog identiteta. Jebens, Comaroff i Howell smatraju da druge discipline počinju da koriste etnografski metod i time ugrožavaju granice između antropologije i drugih disciplina (Jebens 2011; Comaroff 2011; Howell 2011). Comaroff smatra da je na taj način antropologija izgubila svoj brend (Comaroff 2011, 84), dok Jebens smatra da je posmatranje s učestvovanjem diskreditovano kao metod antropologije (Jebens 2011). Sa postmodernističkom kritikom, značaj ove metode je dodatno doveden u pitanje.

Reklo bi se da autori izjednačavaju terenski rad, posmatranje s učestvovanjem i etnografiju.⁵ Posmatranje s učestvovanjem se definiše kao specifični metod antropologije, deo njenog profesionalnog identiteta, mada ovaj metod nikad nije bio isključivo antropološki. Sociolozi Čikaške škole primenjivali su posmatranje s učestvovanjem u istraživanju (Ilić, 2013).⁶ Izbor posmatranja s učestvovanjem kao metode određen je zahtevom predmeta istraživanja, a ne disciplinarnim granicama. Sociološka primena posmatranja s učestvovanjem tamo gde metod razgovora ne bi funkcionisao, ima isto opravdanje kao u antropologiji.

S druge strane, diskreditovanje posmatranja s učestvovanjem nastaje delimičnom zaslugom antropologa, a ne zbog intruzije drugih nauka. Kako navodi Milenković, posmatranje je nestajalo iz antropologije od šezdesetih godina, s nestajanjem tradicionalnih društava i jačanjem narativnog pristupa u antropologiji (Milenković, prema Ilić 2013). Vrednost metode posmatranja s učestvovanjem ugrožena je mnogo više „iznutra“, kritikom iz pozicije postmodernističkih, tekstičkih autora, nego spoljašnjim preuzimanjem. Očigledno je postojalo opravdanje za snažnu kritiku ovog pristupa. Neki autori ovog zbornika veruju da je debata *Writing Culture* najviše doprinela krizi „ideologije terenskog rada“ (Jebens 2011, 27). Bošković navodi da je Kliford kritikovao rezultate istraživača putem metode posmatranja s učestvovanjem tvrdeći da su podaci koji su dobijeni ovom metodom „[...] u stvari skup konstrukata, nastalih korišćenjem specifičnih strategija [...]“ (Bošković 2014a, 113). Comaroff kaže da je problem „fetišizam lokalnog“, odbacivanje teorijskog utemeljenja i fokusiranje na totalitet proučavanog društva, „koji će se sam ukazati“ (Comaroff 2011). Uverenje o parohijalnom, lokalnom karakteru istraživanog područja podgrevaio je strah od „apstrahovanja i teoretisanja“, kao i zaziranje od objašnjenja i zadržavanje na deskripciji (oksimoron „deskriptivna analiza“) (Comaroff 2011, 89). To otežava stvaranje „dodate vrednosti“ u naučnoj praksi antropologije.

Šta god da su razlozi krize posmatranja s učestvovanjem i klasičnog terenskog rada, očigledno je da metodološki domen sadrži klice ozbiljne krize u antropologiji. Postoje drugi razlozi zbor kojih je njen identitet ugrožen mnogo ozbiljnije nego što to može da učini etnografija amatera-antropologa. Veći problem od fetišiziranja terenskog rada i posmatranja s učestvovanjem odnosi se na zatvaranje vrata drugim opcijama. Takav okvir koji uvek daje prednost tzv. kvalitativnoj metodologiji pominje D'Andrade, koji kaže da su numerička nepismenost i otpor prema statistici ozbiljan problem u antropologiji (D'Andrade 2000). Međutim, jedan autor zbornika, Münzel, vidi prednost antropologije u dominaciji književnog stila i njenoj ulozi „melanholičnog filozofa“ među nau-

⁵ Nije neuobičajeno u antropologiji da se etnografija svodi na terenski rad (Bošković 2014, 28).

⁶ Ilić navodi da su sociolozi ove škole imali naziv „Čikaški etnografi“ (Ilić 2013).

kama (Münzel 2011). To znači da antropologija sebe voljno smešta u kategoriju koju Lepenies naziva „treća kultura“ – ni nauka, ni književnost (Lepenies, prema Boudon 2002).

Profesionalizacija

Postoje rasprave o tome da li je antropologija profesija (Tepavčević i Milenković 2008). Prema klasičnom određenju pojma, ona to nije. Međutim, ako se primeni osavremenjeno značenje pojma, ona jeste profesija. To bi značilo da postoje manje i više profesionalizovane profesije (Jackson 2010). Antropologija je na drugom kraju spektra po nivou profesionalizacije u odnosu na medicinu ili advokaturu. Kombinacija visokoobrazovnog programa za antropologiju, udruženja, kodeksa i prvenstveno uverenja o veštini po kojoj se razlikuje od drugih (u slučaju antropologije, reč je o „metodološkoj posebnosti“) – jesu relevantne odlike jedne profesije. S druge strane, kontaminiranost ekspertize, tj. mogućnost da neko bude antropolog i bez treninga, ukazuje na slab nivo profesionalizacije.

U takvom okviru, postavlja se pitanje evaluacije profesionalizacije antropologije iz perspektive budućnosti nauke. U zborniku se izdvajaju dva suprotstavljena mišljenja. Howell vidi profesionalizaciju kao negativni trend, tvrdeći da su mladi istraživači postali nezainteresovani za odlazak u daleke ekspedicije, da su postali „pragmatični i orijentisani ka cilju“, a da studije antropologije postaju specijalizovane i usmerene na zahteve tržišta (Howell 2011, 144). Kao predstavnik „realističnog optimizma“, A. Gingrich vidi dobre strane aktuelnih promena u obrazovanju antropologa koje predstavljaju odraz profesionalizacije antropologije i još ističe da je važno definisati kompetencije u obrazovanju antropologa (Gingrich 2011). Gingrichova pozicija je bliska D’Andradeovoj tvrdnji da se antropologija zapravo de-specijalizuje i da su danas ugrožene mnoge discipline antropologije (D’Andrade 2000). D’Andrade smatra da je razlog to što danas antropologija koja nema moralnu poziciju ne može da opstane (D’Andrade, 2000). Može se zaključiti da antropologija prati trend formalne profesionalizacije (studijski programi, sistem finansiranja, sistem objavljivanja produkcije), ali sa dubokom krizom paradigme koja je odgovorna za sadržaj koji se „proizvodi“ u takvom okviru.

Angažovana i/ili primenjena antropologija

Kod teoretičara krize prevlađuje negativan ton u odnosu prema primenjenim istraživanjima. Tako Howell negativno procenjuje trend ka rastu finansiranja istraživanja sa primenjenom javnopolitičkom (*policy*) orijentacijom (Howell 2011). Međutim, ne uzima se u obzir da primenjena istraživanja mogu imati

„sekundarnu dobit“ za bazičnu nauku: ona omogućavaju pristup resursima i istraživačkim problemima koji ne bi inače bili dostupni, pružaju uvid u metodološke probleme i otvaraju teorijske opcije. U osnovi, metodološka rigoroznost i adekvatna teorijska pozicija su nužni preduslovi u oba slučaja.

Ipak, neki antropolozi prepoznaju da primenjenost antropologije nije nužno ugrožavajuća. Bošković ističe da ne treba zazirati od profitabilnosti i primjenjivosti antropologije (Bošković 2005). Danas postoje mogućnosti za razvoj primenjene antropologije što nikako neće ugroziti disciplinu. Postoje područja praktične primene u kojima je važna antropološka ekspertiza, posebno u domenima razvojnih programa, ekologije, bezbednosti, zdravstvene politike i medicine.

Kada je reč o etičkom stavu antropologa, moralni ili politički stav je praktično ugrađen u profesionalni kodeks i epistemološku matricu antropologa. To je specifična vrsta angažovanosti – implicirano zalaganje za „glas subalternih“. U sličnoj situaciji se našla sociologija, kada je postala dominantno „kritička“ nauka (Boudon, Bourricaud 2003). D’Andrade ističe da je jasna i otvorena etička pozicija (*moral advocacy*) postala dominantan stav antropologa, s ulaskom marksizma šezdesetih i strukturalističkog marksizma od sedamdesetih i osamdesetih godina (D’Andrade 2000, 222). Kako kaže Starn, među antropolozima se smatra da je neka vrsta „angažovanog, aktivističkog pozicioniranja preduslov za bilo kakvo proučavanje starosedelačke Amerike“ (Starn 2011, 185). Starn smatra da se pojavila „antropologija spasavanja“ koja spašava američke „urođenike“ od stereotipa i pogrešnog razumevanja (Starn 2011 189). Kao rezultat ideje o „plemenitom divljaku“, nastaju oblici angažovane (zlo)upotrebe antropologije, etno-biznisa u nauci, po uzoru na ovu pojavu u drugim sferama (Starn 2011).⁷ Crapanzano donekle problematizuje ovo pitanje i kaže da su postmodernistički i postkolonijalni autori pomešali preskriptivno i deskriptivno i da više ne mogu da ga razdvoje (Crapanzano 2011, 128).

Budućnost rasprave o budućnosti antropologije

U savremenoj raspravi o krizi antropologije reklo bi se da postoje dva izvora opasnosti. Jedan su *eksterni faktori* (odnos prema drugim naukama, dominacija primenjenih istraživanja, politički uticaji). Drugi izvor opasnosti za antropologiju je *interni*, on dolazi iz prakse antropologa. Ako nestaju granice između antropologije i drugih nauka, onda je to ne samo zbog intruzivnih drugih disciplina, već i zbog pozitivnog odgovora antropologa na takve izazove. Još važnije od toga jeste prepoznavanje realnih od manje značajnih opasnosti za njen opstanak. Na primer, ranije se tvrdilo da je kriza predmeta glavni potencijalni

⁷ Starn preuzima ovaj izraz od Comaroffa koji govori o ekonomiji identiteta, etno-biznisu i etno-trgovini (Starn 2011).

razlog ukidanja nauke: ako nestanu tradicionalna društva, antropologija će izgubiti smisao postojanja. Međutim, možda je prerano odbaciti problem predmeta kao nevažan. Umesto pitanja da li nestaje predmet proučavanja, treba razmotriti šta jeste predmet proučavanja u antropologiji. Upravo je lutanje od „tvrđog“ antropološkog holizma i tradicionalnih zajednica ka egzotičnim temama „kod kuće“ i „antropologiji svega“ postalo deo problema identiteta antropologije.

Koncipiranje krize zavisi od pretpostavljenih granica disciplinarnog identiteta. U raspravi koju vode autori zbornika *The End of Anthropology* postoje neke implicitne negacije o fundamentima antropologije: nekvantitativna orijentacija, odbacivanje pozicije „tvrde“ nauke, odbacivanje vrednosne neutralnosti. Osnovno pitanje ostaje definisanje antropološke „niše“ na akademskom tržištu, jer kako kaže Comaroff: „Na prvi pogled, disciplina koja se bavi nečim što mogu i što rade novinari (...) jeste disciplina bez posebnog predmeta, teorijskih pojmova, metoda, mesta u disciplinarnoj podeli rada“ (Comaroff 2011, 86). Odgovori autora na temu krize antropologije imaju značaj za epistemologiju i sociologiju društvenih nauka jer odgovaraju na univerzalna pitanja: da li je interdisciplinarnost znak napretka ili kraja nauke; da li je adekvatan klasičan način definisanja nauke preko trijade teorija-predmet-metod; da li distinktivnost naučne oblasti treba tražiti u nekoj drugoj sferi itd.

Koliko god da je ozbiljna rasprava o kraju antropologije, ona podrazumeva i obrise nade za antropologiju. Negativne prognoze opstanka discipline prate i pokušaji da se pronađu njene „prednosti“ i „šanse“ i definišu fundamenti buduće antropologije. Spyer vidi *serendipity*, „slučajni susret“, kao specifičnost antropološkog pristupa koji ima značajniju ulogu u antropologiji nego u drugim naukama (Spyer 2011, 78). Crapanzano daje obrise jedne „antropologije slučaja“, oslobođenu temporalnog ograničenja, „moguću u virtuelnoj ralnosti (Crapanzano 2011, 130). Hannerz ističe *diversity* kao specifičnost antropologije koja treba da gradi svoj brend tako što će steći značaj izvan akademije (npr. u medijima) (Hannerz 2011, 186). Godelier misli da će antropologija opstati jer „spada u društvene nauke koje mogu da objasne kompleksnost našeg globalizovanog sveta“ (Godelier, 216). Münzel vidi antropologiju kao „melanholičnog filozofa“ među naukama, ističući vrednost elemenata književnog stila u ovoj disciplini. Comaroff jednostavno tvrdi da će antropologija imati predmet proučavanja sve dok ima ljudi na planeti.

Usud kraja antropološke nauke ima i ličnu dimenziju. O tome svedoči sećanje Comaroffa koji navodi da se pre nekoliko decenija suočio s naivnim, ali retrospektivno relevantnim, zapažanjem o sudbini antropologije. Na razgovoru za posao bibliotekara, članica komisije, gospođa Evans, upitala je kandidata Comaroffa: „Čitala sam negde [...] da antropologija odumire“. Comaroff je tada bio zapitan nad ovom tezom, a nakon nekoliko decenija, odgovorio je zloslutnoj gospođi Evans: „Jednom rečju, gospođo Evans: ne. Antropologija (...) neće

umreti. Niti je u stanju zakočenosti/suspenzije. Ona je prilično živa u stvaranju raznih vrsta saznanja, novog teorijskog rada, novih empirijskih horizonata, novih argumenata. Ukratko, budućnost discipline leži u njenoj nedisciplinovanosti“ (Comaroff 2011, 102).

Literatura

- Bell, Duran. 1995. On the Nature of Sharing: Beyond the Range of Methodological Individualism. *Current Anthropology* 36 (5): 826–830.
- Bošković, Aleksandar. 2005. Socio-cultural Anthropology Today – An Overview. *Campos* 6 (1–2): 11–16.
- Bošković, Aleksandar. 2014a. *Antropološke perspektive*. Beograd: Institut društvenih nauka.
- Bošković, Aleksandar. 2014b. Pisati istoriju ili: istorija antropologije kao antropološki problem (neobjavljen rad).
- Boudon, Raymond. 1971. *La crise de la sociologie*. Genève, Paris: Librairie Droz.
- Boudon, Raymond. 2002. Sociology that Really Matters. *European Sociological Review* 18 (3): 371–378.
- Boudon, Raymond. 2005. The Social Sciences and Two Types of Relativism. *Journal of Classical Sociology* 5 (2): 157–174.
- Boudon, Raymond. 2008. *Le relativisme*. Paris: PUF.
- Boudon, Raymond and François Bourricaud. 2003. *A critical dictionary of sociology*. Taylor & Francis e-Library.
- Clifford, James. 2003. *On the edges of anthropology*. Prickly Paradigm Press.
- Comaroff, John. 2011. „The end of anthropology, again: on the future of an in/discipline“. U Holger Jebens, Karl-Heinz Kohl (ur.) *The End of Anthropology*. Canyon Pyon: Sean Kingston Publishing.
- Crapanzano, Vincent. 2011. „The end – the ends – of anthropology“. U Holger Jebens, Karl-Heinz Kohl (ur.) *The End of Anthropology*. Canyon Pyon: Sean Kingston Publishing.
- D’Andrade, Roy. 2000. The sad story of anthropology: 1950–1999. *Cross-Cultural Research* 34: 219.
- Edling, Christofer and Peter Hedström. 2005. Analytical Sociology in Tocqueville’s Democracy in America. *Berliner journal fur soziologie* 15 (4): 511. Working Paper No 3. Department of Sociology. Stockholm University.
- Eriksen, Thomas Hylland and Fin Sivert Nielsen. 2001. *A History of Anthropology*. London, Sterling, Virginia: Pluto Press.
- Fiedor, Boguslaw. 2013. The economic crisis versus the crisis of economics as a science. *Ekonomika* 92 (4).
- Gingrich, Andre. 2011. „Transitions: notes on sociocultural anthropology’s present and its transnational potential“. U Holger Jebens, Karl-Heinz Kohl (ur.) *The End of Anthropology*. Canyon Pyon: Sean Kingston Publishing.
- Hannerz, Ulf. 2011. „Diversity is our business“. U Holger Jebens, Karl-Heinz Kohl (ur.) *The End of Anthropology*. Canyon Pyon: Sean Kingston Publishing.
- Hawkes, Kristen et al. 1993. Hunter-Gatherers: Why Hunter-Gatherers Work: An Ancient Version of the Problem of Public Goods. *Current Anthropology* 34 (4): 341–361.

- Horowitz, Irving Louis. 1994. *The Decomposition of Sociology*. Oxford University Press.
- Howell, Signe. 2011. „Whatever happened to the spirit of adventure“. U Holger Jebens, Karl-Heinz Kohl (ur.) *The End of Anthropology*. Canyon Pyon: Sean Kingston Publishing.
- Ignjatović, Suzana. 2012. „Komparacija primene teorije racionalnog izbora u sociologiji i antropologiji“. U Mirjana Rašević, Milan Marković (ur.), *Pomeraćemo granice*. Beograd: Institut društvenih nauka.
- Ilić, Vladimir. 2013. Različita shvatanja posmatranja u sociologiji i antropologiji. *Sociologija* 55 (4): 519–540.
- Jackson, John A. 2010. *Professions and professionalization*. Cambridge University Press.
- Jebens, Holgar. 2011. „The crisis of anthropology“. U Holger Jebens, Karl-Heinz Kohl (ur.) *The End of Anthropology*. Canyon Pyon: Sean Kingston Publishing.
- Kohl, Karl-Heinz. 2011. „Introduction“. U Holger Jebens, Karl-Heinz Kohl (ur.) *The End of Anthropology*. Canyon Pyon: Sean Kingston Publishing.
- Kovačević, Ivan. 2010. *Antropologija između scijentizma i disolucije*. Beograd: Filozofski fakultet.
- Marcus, George. 2008. The end(s) of ethnography: social/cultural anthropology's signature form of producing knowledge in transition. *Cultural Anthropology* 3: 1–14.
- Münzel, Mark. 2011. „In today's world, anthropology is more important than ever“. U Holger Jebens, Karl-Heinz Kohl (ur.) *The End of Anthropology*, Canyon Pyon: Sean Kingston Publishing.
- Shore, Bradd. 1996. *Culture in Mind: Cognition, Culture and the Problem of Meaning*. New York/ Oxford: Oxford University Press.
- Starn, Orin. 2011. Here comes the anthros (again): the strange marriage of anthropology of native America. *Cultural Anthropology* 26 (2): 179–204.
- Tepavčević, Bojan i Miloš Milenković. 2008. Antropologija i/kao primenjena etika. *Etnoantropološki problemi* 3 (1): 177–203.

Suzana Ignjatović
Institute of Social Sciences, Belgrade

*Eschatological debate on the future of anthropology.
Concept of crisis of anthropology in proceedings
„The End of Anthropology“*

The paper deals with the current concept of „anthropology in crisis“, based on the collection of papers „The End of Anthropology“, dedicated to this particular issue. The positions presented in this book are used as a starting point for further discussion about the crisis discourse in anthropology. The paper critically examines the identified sources of crisis (interdisciplinarity, professionalization, etc) but also refers to other aspects of crisis that should be further discussed (relativism, applied anthropology, political aspects of anthropology).

Key words: crisis of anthropology, interdisciplinarity, professionalization, relativism

*Débat „eschatologique“ sur l’avenir de l’anthropologie.
Le concept de la crise de l’anthropologie dans le recueil de travaux
„The End of Anthropology“*

Cet article présente la conception actuelle du concept de l’ „anthropologie en crise“. Les positions de l’auteur du recueil de travaux *The End of Anthropology* représentent le point de départ du débat. Dans cet article, l’on polemise d’abord avec les sources présentées de la crise dans l’anthropologie (interdisciplinarité, professionnalisation, etc.) et ensuite l’on signale certains aspects de l’état de crise dans l’anthropologie qui ne sont pas reconnus dans les travaux des auteurs du recueil évoqué (le rapport envers le relativisme, l’anthropologie appliquée, l’anthropologie engagée).

Mots clés: crise de l’anthropologie, interdisciplinarité, professionnalisation, relativisme

Primljeno/ Received: 15.12.2014.

Prihvaćeno / Accepted: 22.12.2014.